

Helsinkiläisten taistelu asumiskurjuutta vastaan

Antti Malinen: Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 59/2014, Väestöliitto 2014. 359 s. ISBN 978-952-226-145-8.

Suomalaista asuntotilannetta on joskus luonnehdittu ”hyvään itä-eurooppalaiseen tasoon” yltäväksi. Tämä ei ole ollut erityisen mairitteleva luonnehdinta, kun vertailukohtana on pidetty vaikka läntisen naapurimaamme tasoa. Suomalaisen asuntopoliitiikan ja asumisen ongelmat ovat tulleet – ja tulevat tänäkin päivänä – kärjistyneesti esille Helsingissä, jossa asuntojen tarjonta on aina laahannut pahasti kaupungin kasvun perässä. Tätä ongelmakenttää ihmetteli ja analysoi jo Zachris Topelius 1800-luvun puolivälissä, ja samaa ilmiötä ovat yrittäneet ymmärtää ja analysoida lukuisat tutkijat hänen jälkeensä. Sekä historiantutkimuksen että yhteiskuntatutkimuksen eri kentillä toimivat tutkijat, kuten Heikki Waris, Sven-Erik Åström, Jouko Siipi, Anneli Juntto, Matti Niva ja Hannu Ruonavaara ovat kukin tarkastelleet suomalaisen asuntokysymyksen ja asuntopoliitiikan eri vaiheita ja asuntokysymyksen rakenteisiin vaikuttaneita tekijöitä.

Toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa Helsingin asunto-ongelmat kärjistyivät äärimmilleen, kaupunginhallitus haaveili jopa muuttokiellon aikaansaamisesta. Ilmiöstä on kirjoitettu ja sitä on kuvailtu aikaisemminkin, mutta vasta nyt Antti Malinen on tarttunut haasteeseen täydellä teholla. Malinen on tehnyt todellisen syväanalyysin Helsingin sodanjälkeisten vuosien asuntotilanteesta, asuntopulaan vaikuttaneista tekijöistä, asuntopulan rakenteesta ja asuntopulan kärsijöiksi joutuneista ihmisryhmistä.

Jos Malisen tutkimuksen asuntopoliitiikan historiaan kytkeytyvä kivijalka on vanha ja vahva, toinen kivijalka on paljon nuorempi, mutta jo vahvaksi kasvanut sekä. Malisen tutkimusote ja kysymyksenasettelu kumpuavat niin sanotusta uudesta sotahistoriasta, jonka tutkimuksellisessa polttopisteessä ovat sekä sotilaitten arki ja kokemukset että siviiliväestön asema ja rauhaan sopeutumisen ongelmat. Suomessa toki on sinänsä pitkä perinne siirtoväen sopeutumisen tutkimuksessa, aina Heikki Wariksesta alkaen, mutta sen pääpaino on ollut maaseudulla ja – ehkä on oikeutettua sanoa – eräänlaisessa konsensuspainottuneessa tavassa tarkastella siirtoväen asuttamisen organisoimisen onnistumista. Siirtoväkeen kuuluneiden ihmisten arkiset kokemukset ja ongelmat ovat olleet sivuroolissa aivan viime vuosiin saakka. Antti Palomäki on tuoreessa väitöskirjassaan *Juokshaudoista jälleenrakennukseen* (2011) siirtänyt katseen kaupunkikeihin, ja tässä mielessä se muodostaa eräänlaisen paralleelin Malisen tutkimukselle.

Uuden sotahistorian, tai pitäisi-kö sanoa rauhaan palaamisen historian, intressien mukaisesti Malisen tutkimuksen toisena keihäänkärkenä on asuntokysymyksen tarkastelu nimenomaan siitä kärsimään joutuneiden ihmisten näkökulmasta. Tällöin tutkimuksen pai-

nopiste asettuu sopeutumiseen ja selviytymiseen, niihin reaktioihin ja toimintatapoihin, joihin asunnottomuus tai ahtaasti asuminen etenkin pitkittyessään johtivat. Tutkimuksen painopiste on perheissä, jo siitäkin syystä että tutkimusaineisto, siis huoneenvuokralautakuntien asuntojonon synnyttämä aineisto on perhepainotteista. Kyseessä oli sodan jälkeisen tilanteen tuottama tietoinen poliittinen valinta, jossa yksinäisten ihmisten asunnontarve luokiteltiin vähemmän tärkeäksi.

Tutkimuksellisesti perhehistorian vahvan kansainvälisen perinteen ottaminen tutkimusasettelman yhdeksi perustaksi on onnistunut erinomaisesti ja samalla nostaa analyysin kohteeksi myös asuntopulan kokemisen sukupuoli- ja sukupolviulottuvuudet. Perheenjäsenten kokema huoli paitsi omasta, myös puolison jaksamisesta ja lasten kasvuehdoista kehoissa asunnoissa nousee esille vastaansanomattomalla tavalla. Samoin sukulaisuussuhteiden merkitys konkretisoituu kiintoisasti.

Helsingin asuntojonon tuottama lähdemateriaali on valtava, hakemuksen jättäneitä oli vuosina 1944–1948 yli 53 000, joten Malinen on valinnut tarkemman tutkimuksen kohteeksi otoksen jätetyistä hakemuksista. Yli 400 perheen otos on perusteltu asiallisesti ja lisäksi Malinen on tutkinut sosiaaliministeriön asuntoasiaintoimistoon lähetetyt kantelut, joista valittuna ajanjaksona oli helsinkiläisten lähettämiä 323. Malinen on täydentänyt aineistoaan vielä Helsingin raastuvanoikeudessa käsitellyillä häätöjutuilla. Mittasuhteita kuvastaa laskelma, jonka mukaan asunnontarpeen kannalta keskeisiin ryhmiin kuului pelkästään 1944–1945 lähes 30 000 siirtoväkeen kuulunutta, 23 000 kotiutettua rintamamiestä, 26 000 niin sanotun sota-avioliiton solminutta ja vielä lähes 3 000 pommituksissa kotinsa menettänyttä.

Tutkimuksen perusaineisto kokonaisuudessaan on siis valtava, ja tehtyä otosta voidaan pitää hyvin riittävänä ja otantamenetelmää perusteltuna. On sanottava suoraan, että Malisen käyttämä lähdeaineisto on laajuudeltaan ja monipuolisuudeltaan suorastaan henkeäsalpaava, mukana on niin tilastoaineistoa, sosiaalista ja sosiaalilääketieteellistä aikalaisaineistoa, komiteanmietintöjä, henkikirjoja, Yhteiskunnallisen korkeakoulun opinnäytteitä, sanomalehtiaineistoja ja muistelmateoksia. Erityisen arvokkaana pidän lähteenä käytettyä monipuolista kuva-aineistoa, josta haluan nostaa esille paitsi erinomaisen kuvaavat pilapiirroukset, myös Rikosmuseon harvoin käytetyn rikospaikkojen valokuva-aineiston, joiden kautta asuntojen interiöörit havainnollistuvat kouriintuntuvalla tavalla.

Tärkeä rajaus, jonka Malinen tekee lähes ohimennen, on aineiston rajaaminen Helsingin kantakaupunkiin. Pidän rajausta tarkoituksenmukaisena, mutta on syytä huomata, että myös niin sanotuilla liitosalueilla toimivat omat huoneenvuokralautakunnat omine jonoineen. Näiden toimenkuva ja asiakaskunnan rakenne saattoi olla hyvinkin toisenlainen. Malinen huomio itsekin tutkimuksessaan, että kantakaupungista muutti jatkuvasti väkeä liitosalueille, ja Malisen väitöstilaisuudessa esittämän arvion mukaan muuttajissa oli varsin paljon lapsiperheitä. Tämä jää jatkotutkimuksen selvitettäväksi. Mainittakoon, että huomattava osa siirtoväkeen kuuluneista kaupunkilaisromaneista asutettiin – enemmän tai vähemmän pitkän hampain – Malmi–Puistola–Tapanila-alueelle.

Antti Malisen tutkimusta luonnehtii informaation tavaton runsaus, voi sanoa, että Malinen ei ole jättänyt kiveäkään kääntämättä metsästäessään tietoja ahtaasti asumiseen liittyvistä tekijöistä. Hän ottaa visusti huomioon eri asumis-

muotoihin liittyneet vaikeudet ja eri ongelmakohtien vaikutukset niin eri perheenjäsenten kuin eri sukupolvien ja sukupuoltenkin kannalta. Ahtaasti asumisen vaikutukset perhedynamiikkaan tulevat valaistuksi monipuolisesti ja vakuuttavasti. Vaarana on, että informaation runsaus peittää alleen yleisempiä johtopäätöksiä. Karsimisen varaa olisi tässä suhteessa ollut.

Malinen pohtii ansiokkaasti sitä, kuinka *sosiaalinen vertailu* vaikutti asuntopulaan sopeutumiseen. Ahtaasti ja puutteellisesti asuvat vertasivat asemaansa ensiksikin horisontaalisesti, toisin sanoen muihin jonossa olleisiin. Tällöin asuntojonon sisäinen kriteeristö saattoi toimia epäoikeudenmukaisuuden tunnetta lisänneenä tekijänä, jolloin kritiikki kohdistui asunnonjakoviranomaisiin. Vertailua tehtiin myös vertikaalisesti, paremmassa asemassa olleisiin, ja tietenkin siihen helsinkiläisten enemmistöön, joka saattoi samaan aikaan asua suhteellisen mukavasti ja avarastikin. Malinen korostaa varsinkin rintamamiesten ja siirtoväen kokemaa ahdistusta, tunnetta siitä, että yhteiskunta ei heidän kohdallaan ole lunastanut lupauksiaan eikä maksanut kunniavelkaansa. Vähemmälle pohdinnalle jää se, saattoivatko todella tukalissa oloissa rintamalla ja evakkotiellä olleet kuitenkin kokea ahtaankin asumisen joka tapauksessa jonkinasteisena tilanteen helpottumisena. Tietenkin jos oman tilanteen vertailu tehtiin sotaa edeltäneen ajan tilanteeseen, ahdistus on voinut olla sitäkin suurempi.

Malinen tähdentää, että kaupunkilaisten asuntopulan kokemus näyttöytyi vahvasti moraalisenä. Vähemmälle huomiolle tutkimuksessa jää kokemuksen poliittinen ulottuvuus. Toki Malinen mainitsee asunnottomien järjestäytymisen, kaupungin parakkikylien vuokramaksulakot ja huoneenvuokralautakuntiin kohdistuneen poliittis-

luonteisen painostuksen. Oli selvää, että kunnallispoliittisessa kontekstissa asuntopula sai vääjäämättä myös poliittisen luonteen, mutta Malinen ei pohdi juurikaan sitä, oliko asuntopulan ja ahtaasti asumisen *kokemuksella* poliittisia ulottuvuuksia. Kun ottaa huomioon sen, että asuntopulasta kärsivät etupäässä kaupungin köyhimmät asukkaat ja että saman aikaan kommunistit kokivat vahvan poliittisen nousun, on hieman yllättävääkin, kuinka vähän kokemukseen ja sosiaaliseen vertailuun näyttää sisältyneen poliittista tulkintaa. Joko lähdemateriaali ei ole antanut siitä riittävästi osviittaa tai Malinen ei ole tätä aspektia syytä tai toisesta pitänyt merkittävänä. Tämä kyllä herättää jatkokysymyksiä.

Samaan ongelmakenttään liittyy myös kysymys korruption yleisyydestä ja etenkin siihen kohdistuneista epäilyistä. Tämä oli tärkeä kysymys koko säännöstelyjärjestelmän legitimitettiin kannalta. Kuten Malinen osoittaa, korruptiota epäiltiin, ja varsinkin huoneenvuokralautakuntien virkailijat kokivat hyvin negatiivisena ylemmiltä tahoilta tulleet vaikuttamisyritykset. Pääpiirteisään järjestelmän legitimiisyys kuitenkin kesti paineen.

Antti Malisen väitöstutkimus tulee epäilemättä olemaan sosiaalhistoriallisessa tutkimusperinteessämme merkiteos. Sen kokonaisvaltainen ote ja metodinen varmuus tekevät tutkimuksesta sellaisen, johon jokainen näihin kysymyksiin paneutuva joutuu palaamaan yhä uudestaan. Jo pelkästään asuntopulan kokonaisanalyysi itsessään on tavattoman arvokas, mutta Malisen luoma kuva ahtaasti asumisen kokemuksen saamista merkityksistä perheiden selviytymiskamppailussa on myös uuden historian tutkimuksen aivot, joka tulee saamaan seuraajia.

FT, PROFESSORI PANU PULMA
HELSINGIN YLIOPISTO